ADVIEZEN

EUROPEES ECONOMISCH EN SOCIAAL COMITE

576e ZITTING VAN HET EUROPEES ECONOMISCH EN SOCIAAL COMITÉ, 22.2.2023-23.2.2023

Advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité over het energiebeleid en de arbeidsmarkt: gevolgen voor de werkgelegenheid in regio's die een energietransitie doormaken

(initiatiefadvies)

(2023/C 146/02)

Rapporteur: **Maria del Carmen BARRERA CHAMORRO**

Besluit van de voltallige vergadering	20.01.2022
Rechtsgrond	Artikel 52, lid 2, van het reglement van orde
	Initiatiefadvies
Bevoegde afdeling	Afdeling Werkgelegenheid, Sociale Zaken en Burgerschap
Goedkeuring door de afdeling	30.1.2023
Goedkeuring door de voltallige vergadering	22.2.2023
Zitting nr.	576
Stemuitslag	
(voor/tegen/onthoudingen)	123/43/20

1. **Conclusies en aanbevelingen**

1.1 Het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC) is van mening dat de Europese Unie, gezien de toenemende negatieve gevolgen van de klimaatnoodtoestand en de onzekerheden en crises als gevolg van de nieuwe realiteit op geopolitiek vlak en op de energiemarkt, de transitie naar schone energie drastisch moet versnellen en Europa onafhankelijker moet maken van onbetrouwbare leveranciers en volatiele fossiele brandstoffen. Het is derhalve ingenomen met de plannen van de Europese Commissie in dit verband (bv. REPowerEU en de aanvullende financiering ervan via de herstel- en veerkrachtfaciliteit).

1.2 Het EESC wijst er ook op dat de ecologische (gelet op de klimaatnoodtoestand) en energierisico's (gelet op de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen) op verschillende manieren van invloed zijn op economische activiteiten en alle daarmee samenhangende beleidsmaatregelen, met grote gevolgen voor de meest kwetsbare regio's, economische sectoren, werknemers en bevolkingsgroepen. Volgens het EESC moet dan ook bijzondere aandacht worden besteed aan de rechtvaardigetransitiegebieden, waar een nauwer verband tussen de ontwikkeling van de energiesector en de vereisten van de arbeidsmarkt bestaat, en waar specifieke beleidsmaatregelen nodig zullen zijn.

1.3 In dit verband blijkt uit de meest betrouwbare studies dat een succesvolle groene transitie in het algemeen, en een succesvolle energietransitie in het bijzonder, kan leiden tot een stijging van het bbp (sommige studies schatten deze stijging op 5,6 % tegen 2050) en van de werkgelegenheid (volgens de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) en het Internationaal Agentschap voor hernieuwbare energie (Irena) zullen er vier keer meer banen worden gecreëerd dan er verloren zullen gaan), alsmede tot kwaliteitsvollere banen, gezien de bredere vaardigheden die vereist zijn. Energie goedkoper maken door een toename van de beschikbare energiebronnen, met name hernieuwbare, die in kaart worden gebracht en gestimuleerd door middel van een passende groene taxonomie van de EU, zal de toegang tot deze diensten verbeteren en de productie doen toenemen, waardoor meer banen worden gecreëerd. De banen die worden gecreëerd op het gebied van hernieuwbare energie zijn over het algemeen moeilijker te verplaatsen, wat vele regio's ten goede zal komen, met name regio's met grotere ontvolkingsrisico's. Er moet ook rekening worden gehouden met de positieve gezondheidseffecten van de werkomgeving.

1.4 Het EESC is echter zeer bezorgd over de ernstige negatieve, economische, arbeids- en sociale gevolgen van de energietransitie op korte en middellange termijn, die nog worden verergerd door de huidige crisis in verband met de oorlog in Oekraïne en de economische situatie (hoge inflatie). De stijgende energieprijzen treffen de meest kwetsbare huishoudens en veel bedrijven in de EU. Hoge energierekeningen drijven de kosten van bedrijven op en hebben gevolgen voor hun productie en werkgelegenheid, waardoor zij zich gedwongen zien te herstructureren. Dit toont aan dat het energiebeleid en de wijzigingen ervan aanzienlijke invloed hebben op de aanpassing en het evenwicht van de actoren op de arbeidsmarkt, werknemers en werkgevers. Het is daarom noodzakelijk dat de energiemarkt zeer snel wordt gestabiliseerd en wordt klaargemaakt voor de toekomst via de nieuwe regelgeving, die rekening moet houden met de groene en digitale transitie, veerkracht en concurrentievermogen.

1.5 Om deze negatieve gevolgen van de energietransitie in de huidige context van nieuwe noodsituaties te corrigeren of te verzachten, stelt het EESC voor dat de lidstaten nadenken over passende manieren om in de regelgevingskaders en in het milieu- en energiebeleid beter rekening te houden met arbeidsmarktmaatregelen (stimulansen voor duurzame en hoogwaardige werkgelegenheid als toegevoegde waarde van de energietransitie; fondsen om de kosten van tijdelijke of permanente herstructureringsprocessen te spreiden; omscholingsprogramma's om de inzetbaarheid in een koolstofarme economie te verbeteren, enz.), en met welzijnsmaatregelen (waarborging van universele toegang tot energiediensten, het bieden van toegang tot een vervangingsinkomen en een toereikend minimuminkomen enz.). Deze betere integratie, als onderdeel van nationale maatregelen ter uitvoering van het actieplan voor de Europese pijler van sociale rechten, moet altijd worden verwezenlijkt via sociale dialoog en collectieve onderhandelingen, met inachtneming van de autonomie en de diversiteit van de verschillende arbeidsverhoudingenstelsels in de lidstaten.

1.6 In het licht van deze uiterst complexe uitdagingen stelt het EESC voor om in het kader van een vernieuwd beleid voor (economische, sociale en territoriale) cohesie prioriteit te geven aan het onderlinge verband tussen energietransitie, arbeidsmarkten en regionale ontwikkeling. Hoewel de relatie tussen het EU-energiebeleid en de arbeidsmarkt in een regionale context voor alle EU-gebieden relevant is, zijn de rechtvaardigetransitiegebieden een specifiek geval gezien hun sterke achtergrond op het gebied van conventionele energie, die gevolgen heeft voor aanverwante sectoren. Daartoe moet rekening worden gehouden met nuttige indicatoren, zoals die met betrekking tot het werkgelegenheidspotentieel van decarbonisatie (DEP). Het EESC is er vast van overtuigd dat, voor een doeltreffende verwezenlijking van de doelstellingen van het klimaatbeleid en van de energietransitie, het mechanisme voor een rechtvaardige transitie doeltreffender moet worden gebruikt, rekening houdend met een tempo dat verenigbaar is met de situatie van zowel kleine als grote ondernemingen. Onder deze omstandigheden moeten nieuwe aanvullende maatregelen op regionaal niveau worden genomen teneinde ervoor te zorgen dat zo veel mogelijk bestaande banen behouden blijven en dat nieuwe banen van goede kwaliteit zijn, altijd met een reële/daadwerkelijke rol voor de sociale dialoog en collectieve onderhandelingen, en voor entiteiten van de sociale economie. De Commissie moet deze grotere sociale dimensie bevorderen. Alle overwogen maatregelen of beleidslijnen moeten altijd zodanig worden geformuleerd dat rekening wordt gehouden met de kenmerken van de nationale stelsels van arbeidsverhoudingen en met de rol, bevoegdheden en autonomie van de sociale partners.

1.7 Het EESC verzoekt de Commissie en het Europees Parlement, de lidstaten en de regio's van de EU om de sociale partners en andere maatschappelijke organisaties op een innovatievere en doeltreffendere manier te betrekken bij het ontwerpen en uitvoeren van beleidsmaatregelen voor de energietransitie met een grote meerwaarde op het gebied van werkgelegenheid en sociale bescherming, alsook bij de monitoring en evaluatie ervan. De territoriale onevenwichtigheden op dit gebied zijn in de desbetreffende casestudies aan het licht gekomen, en daarom wordt de Commissie en de lidstaten verzocht om, via de sociale dialoog en met participatie van de sociale economie, maatregelen te nemen om een evenwichtigere territoriale en sociaal-economische ontwikkeling te bevorderen. Zo kunnen bijvoorbeeld overleg-mechanismen en, in voorkomend geval, sociale pacten worden bevorderd om te zorgen voor een vanuit economisch, werkgelegenheids- en sociaal oogpunt rechtvaardige energietransitie.

1.8 Gezien de huidige geopolitieke crisis en de negatieve gevolgen voor het concurrentievermogen van zowel grote als kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's) in de EU en voor de meest kwetsbare huishoudens, moet sterker worden ingezet op publieke en particuliere investeringen en op sociale compensaties. Aanbevolen wordt om, naast andere mechanismen, het REPowerEU-plan in het kader van de herstel- en veerkrachtfaciliteit te gebruiken om de marktomstandigheden te stabiliseren en universele energievoorziening voor de Europese burgers te waarborgen. Aan deze dringende behoefte moet worden tegemoetgekomen met meer maatregelen voor economische en sociale investeringen (bijvoorbeeld steun ter compensatie van hogere bedrijfskosten, garantie van middelen om energiearmoede te voorkomen enz.), zonder evenwel afbreuk te doen aan de vastgestelde doelstellingen inzake het koolstofarm maken van de economie, aangezien een verdere vertraging van het proces op middellange en lange termijn meer negatieve gevolgen zou hebben dan een versnelling ervan.

1.9 Zowel grote ondernemingen als kmo's hebben een belangrijke rol te spelen bij het verwezenlijken van de energietransitie, door het hanteren van strenge voorwaarden inzake het bevorderen van duurzame, hoogwaardige werkgelegenheid en sociale bescherming, alsmede door het garanderen van universele toegang tot energiediensten (bijvoorbeeld via de preventie van energiearmoede). Om de belangrijkste problemen van kmo's aan te pakken, dringt het EESC aan op verbetering, vergemakkelijking en vereenvoudiging van de programma's die deze bedrijven toegang geven tot financiering, met inbegrip van diensten voor permanente ondersteuning en begeleiding.

1.10 Het EESC beveelt ook aan om de rol van prosumenten (passieve energieconsumenten die actieve burgers worden door hernieuwbare energie te gaan produceren) en burgers (energiegemeenschappen) te versterken teneinde de energietransitie in Europa te versnellen.

1.11 Het EESC is van mening dat territoriale energietransitieplannen vergezeld moeten gaan van passende regelingen of overeenkomsten voor eerlijk sociaal overleg. Zo moeten het scheppen en in stand houden van duurzame en hoogwaardige werkgelegenheid en de begeleiding van mensen noodzakelijke voorwaarden zijn voor het ontwerp, de uitvoering en de evaluatie van de beoogde maatregelen, met inbegrip van de middelen die worden ontvangen ter bevordering van de energietransitie.

1.12 De huidige praktijk inzake sociale dialoog en collectieve onderhandelingen in het kader van de energietransitie op macrobeleidsniveau schiet echter tekort. In de meeste landen wordt de inbreng van de sociale partners in het ontwerp, de uitvoering en de ontwikkeling van beleid voor de dubbele (digitale en groene) transitie ontoereikend geacht.

2. **Achtergrond en belangrijkste elementen**

2.1 Het EESC is verheugd dat de EU, als een van de grootste uitstoters ter wereld, zich ertoe heeft verbonden om in 2050 klimaatneutraliteit te bereiken, een toezegging die zij tijdens COP27 (7-8 november 2022) heeft bevestigd, ondanks de twijfels van andere grote mondiale emittenten. Het benadrukt echter dat de doeltreffendheid van de maatregelen om de Europese economie en het energiesysteem van de EU de komende jaren koolstofvrij te maken, niet alleen zal afhangen van de verwezenlijking van deze milieudoelstelling, maar ook van de vraag of de transitie rechtvaardig is voor iedereen en bijdraagt tot een duurzame en welvarende samenleving met een moderne, hulpbronnenefficiënte en concurrerende economie en hoogwaardige banen.

2.2 In zijn advies "*Een strategische visie op de energietransitie om strategische autonomie van de EU mogelijk te maken*" ([1]) erkent het EESC de welvaartskansen van de decarbonisatie van energie, maar waarschuwt het tegelijkertijd voor de sociale en economische risico's die voortvloeien uit de huidige energiecrisis. Naast de conjuncturele problemen (oorlog in Oekraïne, inflatiecrisis enz.), die voor extra druk zorgen en het moeilijk maken om de vastgestelde decarbonisatiedoelstellingen te halen, zijn er ook structurele problemen, zoals de klimaatverandering, waarvan de negatieve gevolgen voor de EU en haar regio's steeds duidelijker worden.

2.3 Het EESC is zich ervan bewust dat de hoge gas- en elektriciteitsprijzen ernstige gevolgen hebben voor alle ondernemingen en voor de meest kwetsbare huishoudens. De inflatiespiraal leidt tot sluiting van industriële installaties (bv. Slovalco in Slowakije) en schaadt het concurrentievermogen van veel bedrijven.

2.4 Het EESC neemt ook kennis van de rapporten van Eurofound ([2]) waaruit blijkt dat de energiearmoede is toegenomen. Hoewel de lidstaten aanzienlijk meer inspanningen hebben geleverd om maatregelen ter verzachting van de sociaal-economische gevolgen van nieuwe crises en noodsituaties in te voeren, blijken deze onvoldoende. Er moet daarom krachtiger worden ingezet op sociale doelstellingen. Zoals het Europees Milieuagentschap heeft benadrukt, moet bij het ontwerp en de uitvoering van pakketten beleidsmaatregelen ter beperking van de klimaatverandering rekening worden gehouden met de verdeling van de sociale gevolgen en moet worden nagegaan hoe deze billijker kunnen worden gemaakt in gevallen waarin ze onvermijdelijk zijn (*Exploring the social challenges of low carbon energy policies in Europe*, oktober 2021 ([3])).

2.5 In deze context van nieuwe noodsituaties pleit het EESC voor uitbreiding en versterking van gerichte maatregelen op EU- en nationaal niveau om de meest schadelijke economische, sociale en werkgelegenheidseffecten van de verwezenlijking van de ambitieuze klimaatdoelstellingen te compenseren, waarbij deze doelstellingen evenwel onverlet worden gelaten. Ook moeten deze maatregelen worden ingepast in het cohesiebeleid. Het EESC heeft in zijn advies ECO/579 ([4]) reeds benadrukt dat er in het klimaatbeleid van de EU nadrukkelijk oog moet zijn voor het cohesiebeleid, zodat er speciale aandacht komt voor maatregelen die het voor bedrijven gemakkelijker moeten maken zich aan de vereisten van de energietransitie aan te passen, met inbegrip van de daaruit voortvloeiende herstructureringen, en om situaties van energiearmoede te voorkomen.

([1]) PB C 75, 28.02.2023, blz. 102
([2]) https://www.eurofound.europa.eu/publications/customised-report/2022/the-cost-of-living-crisis-and-energy-poverty-in-the-eu-social-impact-and-policy-responses-background.
([3]) https://www.eea.europa.eu/publications/exploring-the-social-challenges-of.
([4]) PB C 323 van 26.8.2022, blz. 54.

2.6 Op een meer structureel niveau is er het "Fit for 55"-pakket, dat erop is gericht de EU-wetgeving te herzien en te actualiseren en initiatieven te lanceren om ervoor te zorgen dat het EU-beleid in overeenstemming is met de door de Raad en het Europees Parlement overeengekomen klimaatdoelstellingen, zoals toegezegd in de Europese Green Deal en bindend verankerd in EU-klimaatwetgeving. **Het EESC wijst er in dit verband op dat het beleid ter bestrijding van de klimaatnoodtoestand kan leiden tot ingrijpende veranderingen in de economie en op de korte, middellange en lange termijn sociale ontwrichting kan veroorzaken, met gevolgen voor de werkgelegenheid en het welzijn, met name in bepaalde regio's. Bovendien is er geen sociale vooruitgang mogelijk zonder robuuste economische prestaties, net zoals er geen duurzame economische groei mogelijk is zonder een vanuit sociaal en werkgelegenheidsoogpunt rechtvaardige groene en energietransitie.**

2.7 **De gevolgen voor de arbeidsmarkten zullen drastischer zijn in bepaalde sectoren en regio's** met koolstofintensieve industrieën die mogelijk zullen sluiten. De noodzakelijke versnelling van de energietransitie moet gepaard gaan met een mechanisme voor een rechtvaardige transitie. Aangezien de positieve effecten van deze transitie niet vanzelf zullen optreden, is het volgens het EESC voor een succesvolle energietransitie van cruciaal belang een **investeringsbeleid op te zetten en uit te voeren dat inclusief is** (en onder meer duurzame, fatsoenlijke banen bevordert) en voorziet in participatie van de samenleving, waarbij de stem van de werknemers en hun vertegenwoordigers op macro- (EU- en nationaal), meso- (sectoraal) en microniveau (ondernemingen, lokale eenheden) wordt gehoord.

2.8 In deze onzekere en veranderende tijden beschouwt het EESC de kaders voor de energie-unie en de Green Deal als geschikt, **doch ontoereikend voor de uitvoering van een klimaat- en energiebeleid dat sociale en regionale cohesie waarborgt** door grootschalige **investeringen** in technologische innovatie, het scheppen van duurzame kwaliteitsbanen, versterking van het menselijk kapitaal en de opbouw van regionaal sociaal kapitaal. Het EESC pleit ervoor in dit verband gebruik te maken van beste praktijken ([5]). Het wijst erop dat er al strategieën bestaan, bijvoorbeeld projecten voor de aanleg van zonnepanelen op de plek van voormalige bruinkoolmijnen in Portugal en Griekenland of de zeer strategisch gerichte steun aan prosumenten in Litouwen. Het EESC merkt op dat deze ervaringen nog geen wijdverbreide of dominante praktijk vormen.

2.9 Volgens een verslag dat is opgesteld op verzoek van de Commissie industrie, onderzoek en energie van het Europees Parlement worden de **kosten van een gebrek aan ambitie bij de maatregelen voor een rechtvaardige energietransitie in Europa geraamd op 5,6 % van het bbp van de EU in 2050**. Het EESC is het ermee eens dat, om deze kosten te vermijden, **moet worden gezorgd voor een rechtvaardige transitie, ook op het gebied van werkgelegenheid**. In het verslag worden daartoe een aantal EU-maatregelen aanbevolen en gekwantificeerd ([6]):

— ambitieuze niveaus van EU-financiering, in aanvulling op de middelen die de lidstaten uittrekken ter ondersteuning van innovatie op het gebied van schone-energietechnologieën. Het EESC heeft hier in zijn advies INT/913 reeds voor gepleit;

— mondiaal leiderschap van de EU bij de multilaterale samenwerking op het gebied van de energietransitie zou 94 miljard EUR per jaar opleveren;

— de EU-taxonomieverordening zou het bbp van de EU met 39 miljard EUR per jaar helpen verhogen door te verduidelijken wat verantwoorde energie-investeringen inhouden en door milieu- en sociale governance te bevorderen.

2.10 Het EESC is van mening dat niet alleen grote, maar ook kleine en middelgrote ondernemingen een essentieel onderdeel vormen van de oplossing voor een concurrerende, klimaatneutrale, circulaire en inclusieve economie in de EU. De juiste financierings- en ondersteuningsvoorwaarden moeten worden gecreëerd en gehandhaafd. De financiering moet toegankelijker worden gemaakt voor kmo's, door middel van vereenvoudigde en aangepaste administratieve procedures. Het opzetten van ondersteunende diensten voor kmo's zal de daadwerkelijke toegang tot deze maatregelen vergemakkelijken en de totstandbrenging van duurzame bedrijfsecosystemen in alle regio's van de EU (NUTS I, II en III) bevorderen, niet alleen in die welke momenteel als rechtvaardigetransitiegebieden worden aangemerkt (ongeveer honderd NUTS III-regio's en 31 NUTS II-regio's) ([7]).

2.11 Het EESC is ingenomen met de oprichting van een Fonds voor een rechtvaardige transitie en een Sociaal Klimaatfonds ([8]). Het is er echter van overtuigd dat deze fondsen niet alle financiële steun zullen bieden die nodig is om de sociaal-economische en werkgelegenheidseffecten op maatschappelijk verantwoorde wijze aan te pakken. Het EESC benadrukt dat het bij een rechtvaardige energietransitie niet alleen gaat om financiering, maar ook om het scheppen van hoogwaardige banen, het versterken van de democratische participatie (ook in bedrijven) — met inachtneming van de autonomie en diversiteit van de nationale arbeidsverhoudingenstelsels — en de instandhouding en verdere versterking van

([5]) PB C 47 van 11.2.2020, blz. 30 en PB C 62 van 15.2.2019, blz. 269.
([6]) https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694222/EPRS_STU(2021)694222_EN.pdf
([7]) https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background
([8]) PB C 152 van 6.4.2022, blz. 158.

het concurrentievermogen van Europese bedrijven. Het EESC dringt aan op specifieke maatregelen op alle niveaus, ook wat betreft de werking van het Europees Semester, om de lokale en regionale overheden en de sociale partners nauwer bij een en ander te betrekken. Het EESC vindt ook dat er mechanismen moeten komen om het correcte gebruik van de middelen voor een rechtvaardige energietransitie te controleren en te evalueren. Daarbij moet worden nagegaan of de ondernemingen die van deze overheidsfinanciering profiteren, voldoen aan de sociale en arbeidsgerelateerde doelstellingen.

2.12 Het EESC verzoekt de Commissie om bij de beoordeling van de nationale energie- en klimaatplannen en in de territoriale plannen voor een rechtvaardige transitie van de lidstaten extra belang te hechten aan sociale en arbeidsgerelateerde doelstellingen, zoals:

— het voeren van een actief arbeidsmarktbeleid dat de overgang naar een andere baan vergemakkelijkt, door middel van omscholing en onderwijsinvesteringen in hoogwaardige groene banen;

— ondersteuning van mensen die hun baan verliezen als gevolg van de decarbonisatie, met financiering door staten en begunstigde bedrijven, om ervoor te zorgen dat de energietransitie een positief effect op de werkgelegenheid kan hebben;

— ontwikkeling van het regionale economische potentieel dat voortvloeit uit hernieuwbare energie alsmede van nieuwe vormen van deelname aan de elektriciteitsproductie (bijvoorbeeld oprichting van coöperaties voor zelfverbruik die overschotten kunnen genereren voor de gemeenschap; bevordering van zelfstandige activiteiten bij de productie van hernieuwbare energie enz.);

— doeltreffend bestrijden van energiearmoede. De garantie van toegang tot energiediensten voor de gehele bevolking is vastgelegd in de Europese pijler van sociale rechten (beginsel 20).

Het EESC acht het voor de verwezenlijking van deze ambitieuze doelstellingen van essentieel belang dat de ontwikkeling van territoriale plannen voor werkgelegenheid en vaardigheden voor de toekomst wordt aangemoedigd; alle belanghebbenden, met name de sociale partners, moeten hier actief bij worden betrokken.

3. **Context en belangrijkste input van internationale wetenschappelijke bevindingen inzake de werkgelegenheidseffecten van een rechtvaardige energietransitie**

3.1 De vervanging van conventionele fossiele energiecentrales door hernieuwbare energiebronnen kan uiteenlopende gevolgen hebben voor de werkgelegenheid. Er kunnen nieuwe groene banen ontstaan in de sector hernieuwbare energie en banen in andere sectoren kunnen in het gedrang komen. De kans bestaat dat de energieprijzen gaan stijgen, wat een dempend effect kan hebben op de vraag naar arbeid in energie-intensieve sectoren en tot een lagere koopkracht van particuliere huishoudens kan leiden. Uit gegevens blijkt dat er in industrielanden door het energiebeleid voor hernieuwbare bronnen banen bijkomen, verloren gaan of van aard veranderen.

3.2 Er bestaat geen absolute wetenschappelijke consensus over de vraag wat per saldo het effect van de energietransitie op de werkgelegenheid is. Volgens sommige studies is er geen (in Polen) of slechts een bescheiden (in Duitsland) nettogroei van de werkgelegenheid. De IAO schat echter dat er door het koolstofvrij maken van de economie ongeveer zes miljoen banen zullen verdwijnen, hoewel het aantal gecreëerde banen zal verviervoudigen, van 11 tot 43 miljoen in 2030 in de Irena-landen ([9]). In alle scenario's van het Internationaal Energieagentschap (IEA) zal de werkgelegenheid in de sector schone energie toenemen en het banenverlies in de sectoren van fossiele brandstoffen compenseren. In het scenario van broeikasgasneutraliteit in 2050 krijgen 16 miljoen werknemers een nieuwe rol die verband houdt met schone energie. Het U.S. Energy and Employment Report (USEER) (2022) ([10]) bevat soortgelijke ramingen voor de VS: de werkgelegenheid in de energiesector groeit met 4 % dankzij schone energie (terwijl de werkgelegenheid in haar geheel slechts met 2,8 % groeit).

3.3 Lang niet alles is in balans. Zo ontstaan de nieuwe banen in de sector schone energie niet altijd daar waar andere banen zouden moeten worden vervangen, en vereisen ze nieuwe vaardigheden. Daarom moeten de lidstaten er met hun wetgeving en energiebeleid prioritair voor zorgen dat er voldoende vaardigheden worden verworven voor een succesvolle transitie die zo veel mogelijk mensen ten goede komt. Verder zijn er naar verhouding meer vrouwen werkzaam in de sector hernieuwbare energie (32 %) dan in andere delen van de energiesector, al bedraagt dat aandeel in de windenergiesector amper 21 %, waaruit blijkt dat genderstereotypen daar nog altijd springlevend zijn. Daarom moeten de lidstaten met hun wetgeving en met de maatregelen ter uitvoering daarvan krachtig inzetten op gendergelijkheid in deze nieuwe banen.

([9]) https://irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Jan/IRENA_Gender_perspective_2019.pdf.
([10]) https://www.energy.gov/policy/us-energy-employment-jobs-report-useer.

3.4 Het is belangrijk om onder ogen te zien dat de energietransitie niet alleen een kwestie van technologie en publieke en particuliere investeringen is, maar ook een grote wereldwijde sociale uitdaging. De participatie van het maatschappelijk middenveld (gebruikers) en de producerende maatschappij (bedrijven en werknemers, rechtstreeks en via hun vertegenwoordigingen) moet daarom worden gewaarborgd en bevorderd. Bij alle soorten beleidsmaatregelen en besluiten moet rekening worden gehouden met het klimaat. Deze maatregelen en besluiten moeten bovendien tot stand komen door middel van processen en eventueel overeenkomsten inzake sociaal overleg tussen alle lagen van de overheid en de sociale partners — altijd met inachtneming van de autonomie en de diversiteit van de nationale stelsels van arbeidsverhoudingen — alsmede andere organisaties die het maatschappelijk middenveld vertegenwoordigen, zodat de energietransitie inclusief is voor werknemers, consumenten en het grote publiek.

3.5 Blijkens de wetenschappelijke literatuur en de goede en slechte ervaringen die zijn opgedaan, is er geen zaligmakend, vooraf bepaald transformatietraject en hangt het effect van de energietransitie op de werkgelegenheid en werkplekken af van de sociale omstandigheden waaronder technologieën worden ingevoerd en veranderingen in het kader van de energietransitie hun beslag krijgen. Uit casestudy's van bedrijven (zoals Renault en Siemens Energy ([11])) blijkt dat veranderingen positieve resultaten (betere beroepsvaardigheden, hogere productiviteit en productkwaliteit) hebben opgeleverd wanneer werknemers daarbij werden betrokken.

3.6 De conclusies over de sociale dialoog en collectieve onderhandelingen in het kader van de energietransitie op macrobeleidsniveau zijn echter niet positief. In de meeste landen wordt de inbreng van de sociale partners in het ontwerp, de uitvoering en de ontwikkeling van beleid voor de dubbele (digitale en groene) transitie ontoereikend geacht. Gezien de ervaringen van sommige landen kan dit te wijten zijn aan twee fundamentele uitdagingen waarmee de sociale partners zich geconfronteerd zien:

— hoewel er een grote verscheidenheid is aan institutionele kaders, worden deze stuk voor stuk gekenmerkt door een gebrek aan maatregelen ter bevordering van de sociale dialoog en collectieve onderhandelingen bij het gestalte geven aan sociale en arbeidsrechten in verband met de rechtvaardige energietransitie (bijvoorbeeld Italië, Spanje, Polen en Duitsland);

— de sociale partners hebben niet genoeg capaciteit om naar behoren deel te nemen aan discussies over de toekomst van werk in het kader van de energietransitie, en om in dat verband prioriteiten te formuleren en hun agenda's doeltreffend uit te voeren, dit ondanks de ervaringen die bijvoorbeeld zijn opgedaan met Spaanse wetgeving om overeenkomsten inzake sociaal overleg met het oog op een rechtvaardige energietransitie te bevorderen (Wet 7/2021).

4. **Algemene opmerkingen**

4.1 Zowel beleidsmatige als juridische EU-instrumenten kunnen belangrijk zijn om de uitdagingen van de energietransitie het hoofd te bieden op een manier die vanuit economisch, sociaal en werkgelegenheidsoogpunt rechtvaardig is. Er moet echter ook voor worden gezorgd dat bestaande instrumenten (bijvoorbeeld de richtlijn Europese ondernemingsraden of de richtlijn betreffende een algemeen kader betreffende de informatie en de raadpleging van werknemers) die in alle lidstaten ten uitvoer worden gelegd, daadwerkelijk worden toegepast en gehandhaafd. Het EESC dringt erop aan dat de verschillende gepaste bestuursniveaus zo adequaat mogelijke hervormingen bevorderen en doorvoeren om de sociale dialoog en de rol van collectieve onderhandelingen in de rechtvaardige energietransitie te versterken, om te zorgen voor een positieve balans bij het scheppen van duurzame banen en het beschermen van werknemers, waarbij in alle landen een gedegen bedrijfseconomische structuur in stand wordt gehouden en de autonomie van de sociale partners recht wordt gedaan.

4.2 Als het gaat om een rechtvaardige sociale en beroepsmatige transitie blijken veranderingen op economisch gebied en in de werkgelegenheidsstructuur als gevolg van de energietransitie soms een succes en soms een mislukking te zijn, waarbij een duidelijk behoud van werkgelegenheid — doordat banen die door hun koolstofvoetafdruk weinig duurzaam zijn plaats maken voor banen die dat wel zijn — de doorslag geeft. De interactie tussen energie- en werkgelegenheidsbeleid werkt ook door in de bredere regionale omgeving of context en brengt kansen en risico's met zich mee (bijvoorbeeld terugleverta rieven, stijgende energieprijzen die industriële banen in gevaar brengen, zoals in Duitsland en Spanje). In sommige regio's, zoals in het mijnbekken van Noord-Spanje, blijven de banen die dankzij de energietransitie zijn ontstaan in aantal sterk achter bij de oude banen, met bovendien lagere lonen.

4.3 Volgens de meest betrouwbare studies heeft wereldwijd ongeveer 45 % van de werknemers in de energiesector hooggeschoold werk, tegenover bijna 25 % van de werknemers in het algemeen. Dit is echter niet overal het geval, en er moet nog beter worden gezorgd voor een rechtvaardige en mensgerichte transitie voor de betrokken werknemers om te voorkomen dat, zoals in Polen, decarbonisatie leidt tot netto-werkloosheid.

([11]) https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/733972/IPOL_STU(2022)733972_EN.pdf

4.4 Het EESC is ervan overtuigd, in overeenstemming met de rapporten van Irena en de IAO ([12]), dat het gezien het potentieel van hernieuwbare energie om duurzaam fatsoenlijk werk te genereren zeker niet nodig is om te kiezen tussen milieuduurzaamheid en het scheppen van banen. Met de juiste juridische, politieke en financiële voorwaarden kunnen en moeten beide ontwikkelingen hand in hand gaan, waarbij het zaak is dat alle ondernemingen die middelen ontvangen terdege verantwoording afleggen en ervoor moet worden gezorgd dat alle belanghebbenden (territoria, sociale partners en burgers) betrokken worden bij de governance van een en ander.

5. **Specifieke opmerkingen**

5.1 Omdat de energiesector een belangrijke motor is voor alle andere sectoren, zal de strategische rol ervan steeds prominenter worden. In de huidige crisis- en veranderingsscenario's zijn er echter verschillende onevenwichtigheden en risico's, die moeten worden aangepakt door middel van passende investeringen, coherent beleid en nieuwe governancestructuren, zodat ook de territoriale economie, het maatschappelijk middenveld en de sociale partners gegarandeerd een stem in het kapittel hebben. Territoriale plannen in verband met de energietransitie moeten vergezeld gaan van passende regelingen of overeenkomsten inzake eerlijk sociaal overleg waarin het scheppen en behouden van duurzame en hoogwaardige werkgelegenheid en de begeleiding van mensen noodzakelijke voorwaarden zijn bij het ontwerp, de uitvoering en de evaluatie van de beoogde maatregelen

5.2 Een van de belangrijkste governance-instrumenten om sociaal rechtvaardige transities uit te voeren en de vorderingen ervan te monitoren, is het Europees Semester. Het EESC heeft al eerder gesteld dat de uitvoering van de Europese pijler van sociale rechten in de cyclus van het Europees Semester en de monitoring ervan via het sociaal scorebord een stap in de goede richting zijn ([13]). Er zou echter meer nadruk moeten worden gelegd op de wisselwerking tussen milieu- en arbeidsbeleid om ervoor te zorgen dat de balans uiteindelijk doorslaat naar nieuwe duurzame banen van hoge kwaliteit, en op de garantie van toereikende inkomsten voor degenen die hun baan verliezen en niet kunnen re-integreren. Er moet meer worden ingezet op de rol van regio's en hun sociaal kapitaal, slimme specialisatie en een agenda voor menselijk kapitaal.

5.3 Het EESC wijst er eens te meer op dat het relevante acquis van de EU en de lidstaten op het gebied van arbeidsrecht en sociale zekerheid ten uitvoer moet worden gelegd. Conform hetgeen het EESC al eerder heeft aangegeven, hebben het Europees Parlement, de Raad en de Commissie met het afkondigen van de Europese pijler van sociale rechten (de sociale pijler/EPSR) tijdens de top van Göteborg in november 2017 opnieuw hun inzet bevestigd om te werken aan een eerlijker en gelijker Europa. De pijler moet dienen als kompas voor hernieuwde opwaartse convergentie naar verbeterde arbeids- en levensomstandigheden en als leidraad voor hervormingen op de arbeidsmarkten en in het sociaal beleid ([14]).

5.4 De wetgevingen ter uitvoering van de Europese klimaatwet lopen onderling sterk uiteen. In wetgevingen zoals die van Frankrijk wordt veel belang gehecht aan de rol van het bedrijfsleven en werknemersorganisaties bij de wisselwerking tussen de ecologische transitie en sociale en arbeidskwesties. In andere wetgevingen daarentegen, zoals de Italiaanse of de Spaanse, of die van rechtvaardigetransitiegebieden in Oost-Europese landen, wordt amper gewag gemaakt van deze verplichtingen en rechten. In Frankrijk heeft bijvoorbeeld dankzij Wet nr. 2021-1104 het begrip "uitdagingen van de groene transitie" met succes ingang gevonden in het arbeidswetboek, met bevoegdheden voor sectorale overeenkomsten, systemen voor toekomstgericht management van banen en vaardigheden om de uitdagingen aan te gaan die specifiek zijn voor de groene en de energietransitie (artikel L 2242-20), alsook het recht van vakbonden om bij milieu- en volksgezondheidskwesties aan de bel te trekken (L 4133-L 4133-4). Met strikte inachtneming van de autonomie en diversiteit van de verschillende Europese stelsels van arbeidsverhoudingen zou de Commissie zich moeten inzetten voor initiatieven voor de uitwisseling van goede praktijken tussen de verschillende lidstaten en regio's.

5.5 De belangrijkste voorwaarde voor een succesvolle transitie is een proactieve en inclusieve aanpak die specifiek arbeids- en welzijnsbeleid waarborgt en bevordert. Wil beleid succesvol zijn, dan moet het goed zijn afgestemd op de reële behoeften van de arbeidsmarkt, met name — maar niet alleen — in de regio's die het zwaarst te lijden hebben onder de transitie van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energie, of moet het de kansen benutten die regio's met een ruime hoeveelheid hulpbronnen te bieden hebben. Het Fonds voor een rechtvaardige transitie (JTF) is weliswaar nuttig, maar heeft zijn beperkingen, die moeten worden verholpen, en biedt geen alomvattend antwoord op de uitdagingen van een rechtvaardige transitie, maar kan worden ondersteund door aanvullende beleidsmaatregelen op het niveau van de lidstaten.

5.6 Om het milieubeleid en de energietransitie beter af te stemmen op het arbeidsmarkt- en socialebeschermingsbeleid, zou volgens het EESC meer aandacht moeten worden besteed aan de indicatoren voor duurzame werkgelegenheid die beschikbaar zijn voor het ontwerp en de uitvoering van het geplande mechanisme voor een rechtvaardige transitie. Er moet rekening worden gehouden met de indicator voor het **werkgelegenheidspotentieel van decarbonisatie** (DEP) in de

([12]) https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—dgreports/—dcomm/—publ/documents/publication/wcms_823807.pdf
([13]) EESC-advies over de jaarlijkse strategie voor duurzame groei 2022 (PB C 75 van 28.2.2023, blz. 35).
([14]) EESC-advies over fatsoenlijke minimumlonen in heel Europa (PB C 429 van 11.12.2020, blz. 159).

verschillende NUTS-regio's. Als het gaat om het verkrijgen van gegevens over de werkgelegenheidseffecten van de nieuwe energiecrisis, herbergt de European Restructuring Monitor van Eurofound ([15]) een groot aantal geregistreerde ervaringen.

5.7 Het EESC dringt er ook op aan de uitvoering van het **mechanisme voor een rechtvaardige transitie** ([16]) te versnellen en te verbeteren. Het is een goede zaak dat voor de periode van nu tot 2027 55 miljard EUR is vrijgemaakt voor de regio's die het meest door de energietransitie worden getroffen. Hiermee moet de belofte om "niemand aan zijn lot over te laten" worden nagekomen, en wel door de sociaal-economische gevolgen van de transitie naar een klimaatneutrale economie via drie pijlers op te vangen: een nieuw fonds voor een rechtvaardige transitie (meer dan 25 miljard EUR aan investeringen), de regeling voor een rechtvaardige transitie in het kader van InvestEU (15 miljard EUR voor de particuliere sector) en de nieuwe leningsfaciliteit voor de publieke sector (18,5 miljard EUR aan overheidsinvesteringen).

5.8 Bij het formaliseren van de territoriale plannen in verband met de energietransitie is het zaak om een impuls te geven aan niet alleen transitie-overeenkomsten (via regionaal sociaal overleg), maar ook aan goede praktijken voor collectieve onderhandelingen en de betrokkenheid van werknemers bij de sociaal rechtvaardige energietransitie. In dit verband mag niet uit het oog worden verloren dat een verschuiving naar duurzamere energiebronnen de milieukwaliteit ten goede komt doordat er minder luchtverontreinigende stoffen worden uitgestoten, wat gunstig is voor de gezondheid en de arbeidsproductiviteit.

5.9 Er moet beslist voor gezorgd worden dat de groene dimensie van Europa en de energietransitie positieve synergieën met de inclusieve transitie opleveren, zodat bedrijven succesvoller opereren, er meer kansen komen voor hoogwaardige duurzame banen voor werknemers en het welzijn van alle burgers toeneemt in een ecosysteem dat de gezondheid van de planeet respecteert.

Brussel, 22 februari 2023.

De voorzitter
van het Europees Economisch en Sociaal Comité
Christa SCHWENG

([15]) https://www.eurofound.europa.eu/observatories/emcc/european-restructuring-monitor
([16]) https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_nl

BIJLAGE 1

De volgende wijzigingsvoorstellen, waarvoor minstens een kwart van de stemmen werd uitgebracht, zijn tijdens de beraadslaging verworpen (artikel 74, lid 3, van het reglement van orde):

WIJZIGINGSVOORSTEL 1

SOC/718 — Energiebeleid en de arbeidsmarkt

Paragraaf 2.12

Wijzigen:

Afdelingsadvies	Wijzigingsvoorstel
Het EESC verzoekt de Commissie om bij de beoordeling van de nationale energie- en klimaatplannen en in de territoriale plannen voor een rechtvaardige transitie van de lidstaten ***extra belang te hechten aan*** sociale en arbeidsgerelateerde doelstellingen, zoals:	Het EESC verzoekt de Commissie om bij de beoordeling van de nationale energie- en klimaatplannen en in de territoriale plannen voor een rechtvaardige transitie van de lidstaten een duidelijker focus ***op*** sociale en arbeidsgerelateerde doelstellingen ***en beleidsmaatregelen te bepleiten***, zoals:
— het voeren van een actief arbeidsmarktbeleid dat de overgang naar een andere baan vergemakkelijkt, door middel van omscholing en onderwijsinvesteringen in hoogwaardige groene banen;	— het voeren van een actief arbeidsmarktbeleid dat de overgang naar een andere baan vergemakkelijkt, door middel van omscholing en onderwijsinvesteringen in hoogwaardige groene banen;
— ondersteuning van mensen die hun baan verliezen als gevolg van de decarbonisatie, met financiering door staten en begunstigde bedrijven, om ervoor te zorgen dat de energietransitie een positief effect op de werkgelegenheid kan hebben;	— ondersteuning van mensen die hun baan verliezen als gevolg van de decarbonisatie, ***met passend arbeidsmarktbeleid en, indien de nationale regels dat vereisen,*** met financiering door staten en begunstigde bedrijven, om ervoor te zorgen dat de energietransitie een positief effect op de werkgelegenheid kan hebben;
— ontwikkeling van het regionale economische potentieel dat voortvloeit uit hernieuwbare energie alsmede van nieuwe vormen van deelname aan de elektriciteitsproductie (bijvoorbeeld oprichting van coöperaties voor zelfverbruik die overschotten kunnen genereren voor de gemeenschap; bevordering van zelfstandige activiteiten bij de productie van hernieuwbare energie enz.);	— ontwikkeling van het regionale economische potentieel dat voortvloeit uit hernieuwbare energie alsmede van nieuwe vormen van deelname aan de elektriciteitsproductie (bijvoorbeeld oprichting van coöperaties voor zelfverbruik die overschotten kunnen genereren voor de gemeenschap; bevordering van zelfstandige activiteiten bij de productie van hernieuwbare energie enz.);
— doeltreffend bestrijden van energiearmoede. De garantie van toegang tot energiediensten voor de gehele bevolking is vastgelegd in de Europese pijler van sociale rechten (beginsel 20).	— doeltreffend bestrijden van energiearmoede. De garantie van toegang tot energiediensten voor de gehele bevolking is vastgelegd in de Europese pijler van sociale rechten (beginsel 20).
Het EESC acht het voor de verwezenlijking van deze ambitieuze doelstellingen van essentieel belang dat de ontwikkeling van territoriale plannen voor werkgelegenheid en vaardigheden voor de toekomst wordt aangemoedigd; alle belanghebbenden, met name de sociale partners, moeten hier actief bij worden betrokken.	Het EESC acht het voor de verwezenlijking van deze ambitieuze doelstellingen van essentieel belang dat de ontwikkeling van territoriale plannen voor werkgelegenheid en vaardigheden voor de toekomst wordt aangemoedigd; alle belanghebbenden, met name de sociale partners, moeten hier actief bij worden betrokken. ***In deze plannen moet ook rekening worden gehouden met de economische consequenties die het tempo van de transitie heeft voor bedrijven, met name kmo's.***

Motivering

De bedoeling van het wijzigingsvoorstel is om de tekst te verduidelijken — meer aandacht voor sociale en arbeidsgerelateerde doelstellingen —en ook om duidelijk te maken dat betalingen uit fondsen (indien vereist krachtens nationale regels) op zich niet voldoende zijn om het probleem van het banenverlies op te lossen: er is veel meer nodig (beleid, administratieve maatregelen, enz.) om werklozen te ondersteunen en opnieuw aan een baan te helpen.

Ten slotte is het, zoals ook in paragraaf 1.6 van het ontwerp-advies wordt benadrukt, van belang om voor ogen te houden dat ondernemingen, met name kmo's, het tempo van de transitie moeten kunnen bijbenen.

Stemuitslag

Vóór: 73

Tegen: 78

Onthoudingen: 8

WIJZIGINGSVOORSTEL 2

SOC/718 — Energiebeleid en de arbeidsmarkt

Paragraaf 5.2

Wijzigen:

Afdelingsadvies	Wijzigingsvoorstel
Een van de belangrijkste governance-instrumenten om sociaal rechtvaardige transities uit te voeren en de vorderingen ervan te monitoren, is het Europees Semester. Het EESC heeft al eerder gesteld dat de uitvoering van de Europese pijler van sociale rechten in de cyclus van het Europees Semester en de monitoring ervan via het sociaal scorebord een stap in de goede richting zijn ([1]). Er zou echter meer nadruk moeten worden gelegd op de wisselwerking tussen milieu- en arbeidsbeleid om ervoor te zorgen dat de balans uiteindelijk doorslaat naar nieuwe duurzame banen van hoge kwaliteit, en ***op de garantie van toereikende inkomsten*** voor degenen die hun baan verliezen en niet kunnen re-integreren. Er moet meer worden ingezet op de rol van regio's en hun sociaal kapitaal, slimme specialisatie en een agenda voor menselijk kapitaal. ([1]) EESC-advies "Aanvullende overwegingen met betrekking tot de jaarlijkse duurzamegroeianalyse 2022" (nog niet gepubliceerd).	Een van de belangrijkste governance-instrumenten om sociaal rechtvaardige transities uit te voeren en de vorderingen ervan te monitoren, is het Europees Semester. Het EESC heeft al eerder gesteld dat de uitvoering van de Europese pijler van sociale rechten in de cyclus van het Europees Semester en de monitoring ervan via het sociaal scorebord een stap in de goede richting zijn ([1]). Er zou echter meer nadruk moeten worden gelegd op de wisselwerking tussen milieu- en arbeidsbeleid om ervoor te zorgen dat de balans uiteindelijk doorslaat naar nieuwe duurzame banen van hoge kwaliteit. ***De lidstaten moeten ook, in overeenstemming met hun nationale regels, de toegang tot werkloosheidsuitkeringen en een adequaat minimuminkomen waarborgen*** voor degenen die hun baan verliezen en niet kunnen re-integreren. Er moet meer worden ingezet op de rol van regio's en hun sociaal kapitaal, slimme specialisatie en een agenda voor menselijk kapitaal. ([1]) EESC-advies "Aanvullende overwegingen met betrekking tot de jaarlijkse duurzamegroeianalyse 2022" (nog niet gepubliceerd).

Motivering

Aangezien in de tekst staat "degenen die hun baan verliezen en niet kunnen re-integreren", lijkt het voor de hand te liggen dat met het woord "inkomsten" "minimuminkomen" wordt bedoeld. Hier moeten dezelfde bewoordingen gebruikt worden als in paragraaf 1.5 van het ontwerpadvies, namelijk "het bieden van toegang tot (…) een toereikend minimuminkomen". Daarnaast zou kunnen worden verwezen naar de stelsels van werkloosheidsuitkeringen van de lidstaten.

Stemuitslag

Vóór: 79

Tegen: 98

Onthoudingen: 8

WIJZIGINGSVOORSTEL 3

SOC/718 — Energiebeleid en de arbeidsmarkt

Paragraaf 1.9

Wijzigen:

Afdelingsadvies	Wijzigingsvoorstel
Zowel grote ondernemingen als kmo's hebben een belangrijke rol te spelen bij het verwezenlijken van de energietransitie, door ***het hanteren van strenge voorwaarden inzake het bevorderen van*** duurzame, hoogwaardige werkgelegenheid en sociale bescherming, alsmede door het garanderen van universele toegang tot energiediensten (bijvoorbeeld ***via de preventie van*** energiearmoede). Om de belangrijkste problemen van kmo's aan te pakken, dringt het EESC aan op verbetering, vergemakkelijking en vereenvoudiging van de programma's die deze bedrijven toegang geven tot financiering, met inbegrip van diensten voor permanente ondersteuning en begeleiding.	Zowel grote ondernemingen als kmo's hebben een belangrijke rol te spelen bij het verwezenlijken van de energietransitie, door duurzame, hoogwaardige werkgelegenheid ***te bevorderen en aan te bieden en aldus bij te dragen aan de sociale bescherming***, alsmede door ***hun eventuele bijdrage aan*** het garanderen van universele toegang tot energiediensten (***waarmee zij*** bijvoorbeeld energiearmoede ***helpen voorkomen***). Om de belangrijkste problemen van kmo's aan te pakken, dringt het EESC aan op verbetering, vergemakkelijking en vereenvoudiging van de programma's die deze bedrijven toegang geven tot financiering, met inbegrip van diensten voor permanente ondersteuning en begeleiding.

Motivering

De bedoeling is om duidelijk uit te leggen hoe bedrijven en kmo's bijdragen aan duurzame werkgelegenheid en op die manier aan sociale bescherming.

Stemuitslag

Vóór: 76

Tegen: 99

Onthoudingen: 8